

STEINERPEDAGOGIIKAN IHMISKÄSITYKSESTÄ JA SEN FILOSOFISESTA TAUSTASTA

Raimo Rask, 2005

Ihmiskäsitys

Ihmiskäsitys tai käsitys ihmisen perimmäisestä olemuksesta (ontologia) ei ole viime vuosikymmeninä ollut keskeinen akateemisen tutkimuksen aihe. Tieteellisessä kirjallisuudessa on pikemminkin harvinaista kohdata selkeä käsitys ihmisestä, ellei sellaisena pidä ihmistieteissä harjoitettavan tutkimuksen tulosten kokonaisuutta, joka syntyy lääketieteen, biologian, fysiologian, psykologian, sosiologian, historian ym. erityistieteiden alueilla.

Jälkimmäinen käsitys on sikäli harhaanjohtava, että kyseisten erityistieteiden tulokset ovat asiallisesti ottaen tietty, pääasiassa empiirisen tutkimuksen tuottama kuva ihmisestä, ihmiskuva, joka on jo edellyttänyt tietyn ihmiskäsityksen taustalleen, jotta kyseiset tutkimukset olisivat mahdollisia toteuttaa. Tätä ihmiskäsityksen ja ihmiskuvan välistä loogista eroa on Lauri Rauhala pyrkinyt selvittämään filosofisissa kirjoituksissaan.

Rauhala on osoittanut, että empiirinen tutkija aina olettaa tutkittavan kohteen jonkinlaiseksi ennen varsinaista tutkimustaan. Näiden olettamusten mukaisesti tutkija valitsee tutkimushypoteesinsa ja tutkimusmetodinsa. Vaikka hän ei tietoisesti suorittaisikaan tätä tarkastelua, sisältävät hänen valitsemansa hypoteesit ja tutkimusmenetelmät kannanoton siitä minkälaiseksi tutkittava objekti on tutkimuksessa edellytetty. Tätä kannanottoa tutkimuskohteen perusluonteesta Rauhala kutsuu ontologiseksi valinnaksi tai -ratkaisuksi. Näillä valinnoilla ja ratkaisuilla taas on välitön vaikutus siihen minkälaisia tuloksia tutkija saa tutkimuksistaan.

Ontologisessa analyysissä on kyse tutkimusobjektin, tässä tapauksessa ihmisen olemassaolon perustojen filosofisesta tarkastelusta, jota yksikään empiirinen erityistiede ei voi omassa empiirisessä tutkimusluonteessaan selvittää. Rauhalan mukaan ontologia on se, mitä joudutaan tutkittavasta objektista edellyttämään, jotta empiirinen tutkimus voidaan suorittaa. Mikäli tutkija ei ole tietoinen ennako-oletustensa vaikutuksista tutkimustuloksissaan, voidaan epäillä tutkimuksen objektiivisuutta. Tulemalla tietoiseksi niistä tavoista, joilla ennako-olettamukset ohjaavat tutkimusta, voidaan paremmin orientoitua näkemään missä määrin tai millä ehdoilla tutkimustulokset ovat päteviä.

Tästä näkökulmasta tarkasteltuna voidaan sanoa, että moderni akateeminen ihmistutkimus kyllä tuottaa eksaktisti tiedostetun kuvan ihmisestä mutta, kunkin ihmiskuvaa täydentävän erityistieteen taustalla oleva ihmiskäsitys on usein selkiintymätön tai tiedostamaton. Sama pätee myös siihen tieteen ja tutkimuksen alaan, jonka tehtävänä on tutkia kasvatuksen, oppimisen ja opettamisen problematiikkaa – kasvatustieteeseen nähden.

Akateeminen kasvatustiede sisältää moninaisia filosofisia käsityksiä ihmisestä. Nämä ovat juuri yllämainittujen erityistieteiden edellyttämiä näkökulmia siihen, minkälaista olentoa on tarkoitus kasvattaa, opettaa tai kouluttaa.

Esimerkiksi luonnontieteet tuovat kasvatuksen filosofiaan käsityksen kasvatettavasta olennosta, joka koostuu samoista alkuaineista kuin muukin luonto. Näitä aineita ja niiden välisiä yhteyksiä säätelevät fysiikan tuntemat luonnonlait. Kemia korostaa käsitystä olennosta, jonka rakennusaineet, erilaiset alkuaineet reagoivat toistensa kanssa muodostaen molekyylirakenteita, joita löydämme muunkin luonnon yhteydessä.

Biologia lisää tähän käsitykseen näkemyksen, jonka mukaan olennon aineellisuus osallistuu elämänprosesseihin; kasvun, ravitsemuksen, suvunjatkamisen tapahtumiin ja organisoituu rakenteellisesti ja toiminnallisesti tietyllä tavalla. Näiden tieteenalojen tutkimukset näyttävät jo antavan suuntaviivoja joidenkin kasvatuksen ongelmien ratkaisemiseen osoittaessaan miten ihmisyksilön orgaanien varhainen kehitys ja kasvu tapahtuvat ja mitkä ovat tämän kasvun fysiologiset edellytykset.

Psykologia täydentää kuvaa lisäämällä siihen sisäisen kokemusmaailman ja tajunnallisuuden eri ulottuvuuksien tutkimuksen; ajattelun, tuntemisen ja tahdonelämän alueet, joiden ymmärrämme jo läheisemmin liittyvän kasvatuksen arkisiin kysymyksiin. Tajunnallisuuden kohdalla on viime vuosikymmenien neurologinen aivotutkimus tarjonnut uusia mahdollisuuksia tarkastella sisäisen sielunelämän aivofysiologisia yhteyksiä. Sosiologia ja kulttuurihistoria tuovat omat erityisnäkökulmansa ihmisestä yhteisöllisenä, ja kulttuurikehityksessä todellistuvana ja kehittyvänä olentona.

Näiden erityistieteiden tulokset muodostavat julkilausumattoman lähtökohdan sille kasvatustieteelle, jota yliopistoissa tänä päivänä harjoitetaan. Harvat akateemiset kasvatustieteelliset suuntaukset asettavat nämä lähtökohdat kyseenalaisiksi. Mikäli ihmiskäsitykseen viitataan, se tehdään yleensä siksi, että halutaan painottaa jonkin erityistieteen tuomaa näkökulmaa toisten kustannuksella - psykologista tajunnallisuuden näkökulmaa fyysikaalis-biologisen, esimerkiksi neurologisen näkökulman sijaan. Usein ihmiskäsitystä pohditaan kasvatuksen tieteen taustalla vain vähän, jos ollenkaan - sitä minkälainen on se olento, jota tulisi kasvattaa.

Selkeän ja tiedostetun ihmiskäsityksen puuttuminen johtaa tilanteeseen, jossa satunnaiset trendit tieteellisessä ilmastossa sanelevat sen minkälaiset painotukset ja suuntaukset kulloinkin ovat muodissa. On helposti ymmärrettävissä, että jokainen esitetty näkökulma ihmiseen on omalla alueellaan perusteltu ja, että kuitenkin olennaista on kokonaiskuva, joka näistä näkökulmista syntyy.

Tiedekäsitys

Ihmiskäsityksen sijaan näyttää akateemisen kasvatustieteen taustalla vaikuttavan, ja sen kehitystä ohjaillen (niin kuin muidenkin erityistieteiden kohdalla) käsitys tieteellisyydestä. Tiedekäsitystä pohditaan tiedeyhteisössä useammin kuin ihmiskäsitystä. Tämä ilmenee usein toistetussa kysymyksessä: mikä on "oikea" tapa tehdä tiedettä? Oikeiden tieteellisten menetelmien noudattaminen on kaikkia erityistieteitä yhdistävä tekijä. Miten tutkitaan, miten analysoidaan, miten perustellaan? Kun näistä periaatteista on yhteisesti sovittu, ovat kaikki erityistieteet sisällön suhteen omillaan, vapaat toimimaan omalla alueellaan muiden luottamusta nauttien.

Käsitys tieteen tekemisen oikeasta menetelmästä muodostuu silloin ratkaisevaksi ja tuloksena syntyy juuri tämän menetelmän tuottama kuva ihmisestä. Siksi myös kasvatustieteissä, ollakseen todellista tiedettä, joudutaan noudattamaan yleisesti hyväksytyjä tieteen tekemisen kriteerejä.

Reduktionistinen tieteenihanne

Tänä päivänä on fysiikan esikuvan mukainen tieteellinen toiminta nähtävissä eräänlaisena valtavirtauksena ja useimpien erityistieteiden tavoittelemana menetelmällisenä yleisperiaatteena. Sen tieteenfilosofista lähtökohtaa voidaan luonnehtia tieteelliseksi realismiksi, jossa korostuu teoreettinen, luonnonilmiöitä mallittava, idealisoiva lähestymistapa sekä kvantitatiiviset menetelmät ja mittaaminen, jotka mahdollistavat matemaattisen, eksaktin esitystavan sekä toisaalta empiria – tiedon kokemusperäisyys, sen pohjaaminen havaittaville tosiasioille. Teorian- ja käsitteenmuodostuksessa käytetään hypoteettis-deduktiivista menetelmää. Keskeinen piirre fysikaalista ajattelua on myös sen yhteys analyttiseen filosofiaan, jossa ilmenee luottamus formaaliseen logiikkaan ja mielekkään kielen analyysiin.

Fysiikan tieteenihanteen päätyminen ihmistutkimuksen alueelle on tuottanut sellaisia erityistieteiden suuntauksia kuten behaviorismi 1900-luvun alkupuolen psykologiassa, jonka pyrkimys oli keskittyä mitattavaan osaan inhimillistä käyttäytymistä, tai ne biologian ja sosiologian suuntauksia, jotka muusta eliömaailmasta lainatuilla konsepteilla pyrkivät tavoittamaan myös ihmisen todellisuutta. Kaikkiin tämän kaltaisiin tieteellisiin suuntauksiin kuuluu jonkinasteinen fysiikalle ominainen reduktionistinen asenne, ilmiön (esimerkiksi ihmisen todellisuuden) palauttaminen johonkin "alkuperäisempään", tutkimusobjektin kannalta "aidompaan" periaatteeseen, joka on pelkän ilmennyksen taustalla sen varsinaisena todellisuutena.

Matemaattis-kvantitatiivinen fysiikka muuntaa kaiken inhimillisen aistikokemuksen kvantiteeteiksi, jotka ovat ilmaistavissa lukumäärinä ja lukusuhteina. Rajoitamme tietomme kvantitatiiviseen siksi, että näin se on matemaattisessa muodossa esitettävää ja siten eksaktia. Teknis-mekanistisen ajattelun valossa luonto näyttäytyy meille juuri sellaisena luontona, josta fysiikan oppikirjoissa saamme lukea.

Siksi myös se ihminen, jonka kuva syntyy fysikalismista vaikutteita saaneesta ihmistutkimuksesta, muistuttaa sitä luontoa, josta fysiikka oppikirjoissaan puhuu. Tämä on aineelliseen perustaansa redusoitu mekanistinen käsitys ihmisestä – ihminen alkuaineiden muodostamana järjestelmänä, jota hallitsevat samat luonnonlait, jotka tunnistamme ulkoisessa luonnossa, erityisesti ihmisen luomassa luonnossa, mekaniikassa (ihminen koneena). Vastaavasti syntyy eläinmaailmaan redusoitu käsitys ihmisestä (ihminen eläimenä), mihin viittaa kirjallisuudessa paljon käytetty Desmond Morrisin termi "alaston apina".

Tälle yksipuolisesti luonnontieteelliselle käsitykselle ihmisestä syntyi historiallisena vastaliikkeenä humanistinen ihmiskäsitys. Ihmisen todellisuuden katsottiin sisältävän piirteitä, joita vallitseva luonnontieteellinen lähestymistapa ei kykene tavoittamaan. Näitä

ovat mm. ihmisen elollisuus, tajunnallisuus ja henkisyys, jotka mekanistinen käsitys redusoi pelkäksi materiaaliseksi tapahtumiseksi.

Filosofinen antropologia

Moderni fenomenologia ja hermeneuttinen tieteenfilosofia ovat kasvaneet paljolti luonnontieteellisen ajattelun kritiikkinä. Tajunnallisuus ja henkisyys ihmisen tajunnallisuuden erityispiirteinä ovat fenomenologisessa ajattelussa tieteellisen tutkimuksen kannalta aitoja todellisuuden alueita siinä missä atomit ja kvarkitkin. Suomessa humanistista ihmiskäsitystä ovat edustaneet mm. Ahlman, Krohn, Rauhala ja Wilenius.

Humanistisen ihmiskäsityksen filosofisesta tutkimuksesta on käytetty usein nimitystä filosofinen antropologia (filosofinen ihmistutkimus). Sen syntyyn ovat vaikuttaneet sekä filosofit että luonnonfilosofisesti suuntautuneet erityistieteiden, mm. lääketieteen, biologian ym. edustajat. Filosofisen antropologian peruslähtökohta on fenomenologinen, ilmiökeskeinen tarkastelutapa.

Husserlin ja Heideggerin traditiota seuraten siinä kiinnitetään huomiota ihmisen kokemusmaailmaan, aistimellisuuteen sekä tajunnallisuuteen. Intentionaalisuus tajunnan erityispiirteinä muodostaa lähtökohdan ihmisen sielunelämän, sisäisen todellisuuden kartoittamiselle. Fysiikan reduktionistisen periaatteen vastaisesti siinä rakennetaan luottamusta ihmisen aistikokemuksiin tai kokemukselliseen yleensä. Aistimukset ovat jotain todellista ja niissä ilmenevä kvalitatiivinen maailmansisältö (värit, äänet, maut ja tuoksut) ovat reaali maailmaa siinä missä mitattavat kvantiteetitkin. Oleellista on, että mitään ihmisenä olemisen kokonaisuudesta ei jätetä pois ihmiskäsitystä rakennettaessa.

Voidaan sanoa, että filosofisen antropologian eri suuntauksia on aina yhdistänyt ihmisen kokonaisuuden idea. Kokonaisuudella on tarkoitettu hengen ja ruumiin tai hengen, sielun ja ruumiin muodostamaa kokonaisuutta ihmisessä.

Modernille filosofiselle antropologialle on ollut tyypillistä kriittinen suhtautuminen karteesiolaiseen dualismiin – hengen ja aineen laatujen erillään pitämiseen. Siinä tähdennetään luonnon samanarvoisuutta hengen kanssa, joskaan ei niiden samanlaisuutta. Kyse on ollut aidosta pyrkimyksestä nähdä henkinen ja aineellinen ihmisessä kokonaisuutena.

Filosofisen antropologian kiinnostuksella ihmisen "luontopuoleen" on ollut yhtä suuri merkitys ihmisen tietoisuuden rakenteiden selvittämisessä kuin Freudin selvityksillä ihmisen alitajunnan, tiedostamattoman rakenteista. 1800-luvun tutkijoiden kiinnostus varsinkin eläinten vaisto- ja viettielämän tutkimiseen avasi uusia näkymiä ihmisen tietoisuuden ymmärtämisessä. Mikä eläimellä erikoistuu aistimis-, vietti- ja vaistotoiminnaksi jää ihmisessä "tasapuoliseksi" ja erikoistumatta. Sen sijaan ihmisessä ilmenee "uusi", eläinmaailmasta puuttuva erikoistumisen muoto: ajattelu, järki, kyky oivaltavasti ymmärtää maailmaa.

Siten uusimman filosofisen antropologian käsityksiin kuuluu fenomenologisen tutkimustradition esille nostama näkemys, että ihmisen arkitieto, mutta myös tieteellinen

tiedonmuodostus, on keskeisesti fenomenaaliseen, aistimukselliseen sitoutunutta. Kyse on luottamuksen palauttamisesta välittömiin aistivaikutelmiin.

Kun karteesiolainen (Descartesin tieteellistä ajattelua seuraava) uuden ajan tiede suhtautuu epäillen aistikokemuksiin ja katsoo, että todellisuus on tavoitettava rationaalisessa analyysissä aistivaikutelmien "takaa", nähdään filosofisessa antropologiassa, että todellisuus löytyy aistikokemuksen sisältä - ei naiivissa mielessä vaan siinä muodossa missä juuri tajunnan intentionaalisuuden tutkimus on osoittanut aistikokemuksen syntyvän.

Tämä Goethen tarkoituksia lähestyvä ajatussuunta korostaa kaiken inhimillisen tiedon "ihmiskeskeisyyttä". Ihmiselle ei ole mahdollista "tieto sinänsä", vaan se on aina sellaisen olennon tietoa, jonka tietoisuuden rakenne on sellainen, kuin se ihmisellä on.

Henkinen ihmisessä

Kaiken tajunnallisuutta tarkastelevan fenomenologisen tutkimuksen tavoin filosofinen antropologia korostaa tajunnan intentionaalista luonnetta, mutta sisältää nyt uuden näkemyksen siitä, miten tajunnan tietoiset aktit ovat suhteessa "alempaan" sielunelämään (vietit ja vaistot) sekä kehon biologisiin ja fysiologisiin tapahtumiin. Sekä tajunnallinen (henkis-sielullinen) että kehollinen (aineellis-elollinen) ovat tässä tarkastelussa aitoja ihmisenä olemisen muotoja, eikä kumpaakaan ole tarvetta redusoida toiseen. Sen sijaan oleelliseksi muodostuu niiden yhdessä olemisen tapa, itse kokonaisuus.

Modernin filosofisen antropologian kannalta ei ensi sijassa ole ollut oleellista se onko tässä tarkoitettulla henkisellä olemassaolo myös kehollisuuden ulkopuolella, esimerkiksi kuoleman jälkeen. Oleellista on se, että henkinen on tosiasia jo "tällä puolella"

Tajunnallisuus ilmenee ihmisessä sisäisenä sielunmaailman elämyksinä, ajatuksina, aistimuksina, tunne-elämyksinä ja tahdonvirikkeinä tai tajunnan tiedostavaa piirrettä korostaen, kuten Rauhala ilmaisee: oivaltuvana suhteena maailmaan.

Ihminen on kuitenkin todellistunut myös siten, että hän voi tarkastella paitsi aineellisuuttaan ja orgaanista tapahtumistaan myös omaa tajunnallisuuttaan. Ihminen voi myös tietää tietävänsä. Ihmisen on esimerkiksi mahdollista arvioida omaa elämäänsä eettiseltä pohjalta. Hänen on mahdollista tehdä ratkaisuja oman elämänsä suunnasta sen mukaan mitä hän pitää elämän kannalta arvokkaana ja tavoiteltavana.

Tätä tajunnallisuuden erityistä itseään tarkastelevaa aspektia kutsutaan filosofisessa antropologiassa henkiseksi

Myös Snellman esittää samankaltaisen käsityksen ihmisen tajunnan erityispiirteestä teoksessaan Persoonallisuuden idea. Tajunnan henkinen aspekti, josta on usein käytetty nimitystä itsetajunta, voidaan Rauhalan mukaan aktualisoida henkisen asenteenmuutoksen avulla. Tässä filosofisen antropologian merkityksessä henkinen voidaan nähdä tajunnallisuuden inhimillisenä erikoispiirteenä, joka luonnontieteellisesti suuntautuneessa tieteen traditiossa on tahtonut jäädä tieteellisen tutkimuksen ulkopuolelle.

Rauhala korostaa sitä, että henkinen on meille kaikille erittäin tuttu asia. "Voimme henkisen asenteenmuutoksen avulla arvioida esim. vihaamme ja todeta, onko se ollut ihmisarvomme mukaista. [...] Mahdollisuutemme erottaa suuttumus, mielihyvä tai nautinnon tilassa oleminen niitä erittelevästä tarkastelusta perustuu juuri henkiseen asenteenmuutokseen, johon me tajunnassamme kykenemme. Henkisen avulla on mahdollista tavoittaa esim. vihan ja rakkauden yleinen olemus, käsitteellistä se ja kommunikoida tällä käsitteellä."

Henkisyiden kohdalla liikumme tavallaan kysymyksen, mitä ihminen on – ytimessä! Erik Ahlman huomauttaa, että "Ihminen ei ole pelkkä empiirinen tosiasia niin kuin on esim. lehmä tai hevonen tai koivu, vaan ihminen on myös tehtävä, ihanne. Hän ei ole valmis; valmis ehkä ruumiillisesti, mutta ei sielullis-henkisesti."

Voidaan päätyä toteamukseen, että arvokasta ja oleellista ihmisessä on itse ihmisyyden, inhimillinen erityislaatu olla olemassa. Kun tarkastelemme tätä ihmisyyden ominaislaatua yksilössä huomaamme, että jokainen ihmisyksilö edustaa vain epätäydellisellä tavalla sitä, mitä ymmärrämme ihmisyydellä. Henkisessä mielessä jokainen yksilö on vapaa määrittelemään oman todellisuutensa ihmisenä.

Voimme siten kokea, että ihminen ei ole ihmisenä vielä valmis ja, että kaikki ihmisyyden mahdollisuudet eivät ole vielä toteutuneet yksittäisissä ihmisyksilöissä. Ihminen on vasta "tulemassa" siksi mitä hän varsinaisesti on – ihminen on "kehitysprojekti"!

Ahlman puhuu "ihmisen ideasta", jolla hän tarkoittaa, ei pelkästään sitä tiedollista kokonaisuutta, joka syntyy ihmisen tieteellisestä tutkimuksesta, vaan erityisesti ihmisen arvoa. "Ennen kaikkea on opittava näkemään ihmisen arvo, se arvokas, mitä ihminen, ihmisolemus edustaa."

Tähän "ihmiseksi tulemisen" ideaan perustuu suuri osa ihmisen kulttuuritoiminnasta: kasvatus, politiikka, uskonto, etiikka jne. Näillä elämänalueilla tuntuu luonnolliselta tarkastella ihmistä "kehitysprosessina". Klassilliset kasvatusfilosofiat korostavat edellä mainittua ihmisyyden arvoa kun todetaan, että ihmistä tulee kasvattaa ihmiseksi. Pelkkä "luonnon kehitys" ihmisessä ei vielä johda tähän. Ihmisen todellisuuteen näyttää kuuluvan, että tullakseen tosi ihmiseksi, hänessä täytyy kasvatuksen ja oman ponnistelun kautta muuttua todellisuudeksi jotain, mikä muuten on hänessä vain mahdollisuutena. Erityisesti koemme, että nämä mahdollisuudet liittyvät juuri henkisen olemassaolomme todeksi tulemiseen. Henkinen toteutuu ihmisessä vain kasvatuksen ja itsekasvatuksen kautta.

Näin on mahdollista ymmärtää, että kasvatus voidaan perustaa ihmisen mahdollisuuksien toteuttamiselle, sille mitä ihmisestä voi olemuksensa mukaisesti tulla. Tällöin emme rajoita ihmisen kehitystä yksipuolisesti eläimelliseen olemassaoloon, vaikka tämäkin kuuluu oleellisena osana ihmisen todellisuuteen. Eläimellisyys, ihmisen luontopuoli, ei ole "alempiarvoinen" osa ihmistä, se on vain kehitysfilosofisesti "erilainen" ihmisen todellisuuden puoli. Sen kohdalla voidaan puhua ihmisen "luonnonkehityksestä". Ihmisen "hengenkehitys" vaatii erityistä aktiivisuutta kasvavan yksilön ja kasvattavan yhteisön taholta.

Vaikka ihmisyyden ydintä on yleensä etsitty edellä luonnehditusta henkisyiden laadusta käsin, esittää Wilenius huomautuksen siitä, miten tämä henkisyys ilmenee ruumiillisuuden yhteydessä: "Itsetajunnan – ehkä ennen muuta tietoisien ajattelun – edellytyksenä näyttää

olevan ihmisen pitkälle kehittynyt aivorakenne." Wilenius ajattelee, että vaikka ihmisen sielullis-henkisillä toiminnoilla on oma autonominen olemassaolonsa ja omat ruumiillisuudesta riippumattomat lainalaisuutensa, eivät ne esiinny ihmisessä ruumiillisuudesta irrallisina, vaan nimenomaan sen yhteydessä:

"Ihmisen ruumiillisuus voidaan hahmottaa kolmeksi suureksi elinjärjestelmäksi, jotka kantavat ruumiillisuuden toimintojen kokonaisuuden.

Päähän keskittyy hermo-aistijärjestelmä, joka kuitenkin läpäisee koko kehon, sananmukaisesti varpaanpäitä myöten. Se muodostaa ihmisen tajunnan, sielunelämän hermostollisen perustan.

Toinen on hengityksen ja verenkierron rytmisen järjestelmä, joka keskittyy rinnan alueelle. Sen keskeiset elimet ovat keuhkot ja sydän, mutta verenkiertona se läpäisee koko elimistön.

Kolmas on aineenvaihdunnan järjestelmä, joka keskittyy vatsaan ja raajoihin mutta ulottuu kaikkialle elimistöön.

Kun koen ajatteluni pään alueella ja tunteet rinnan alueella, koen tahdon lähinnä käsien ja jalkojen tahallisissa liikkeissä. (Sanon "lähinnä", koska tahdon voin kokea myös esim. ajattelun ponnistuksessa.) Siten ihmisen ruumiillisuuden kolmijäsennys näyttää liittyvän tajunnan toimintojen kolmijäsennykseen, ajatteluun, tuntemiseen ja tahtomiseen."

Filosofisessa antropologiassa tulee usein esille Wileniuksen edellä luonnehtima näkemys siitä, että ihmisen olemuksen filosofisesta pohdinnasta on mahdotonta pitää erillään erityistieteiden paljastamia ihmiskuvallisia tuloksia. Ihmisen kohdalla esimerkiksi psykofyysisen kokonaisuuden idea pohjaa juuri tälle henkis-sielullisen ja ruumiillisuuden yhdessäololle. Käytännössä toinen kirkastuu meille filosofisessa pohdinnassa, toinen erityistieteiden empiirisissä tutkimuksissa. Ongelmallista on ollut nähdä niiden yhdessä olemisen tapa.

* * *

Edellä on filosofisen antropologian näkökulmasta luonnehdittu sitä ihmistä, jota steinerpedagogiikassa autetaan kasvamaan omaan todellisuuteensa. Sen mukaisesti ihminen on olemukseltaan fyysis- sielullis- henkinen kokonaisuus. Tämä kokonaisuus muodostaa sen ihmiskäsityksen, jolle steinerpedagogiikka rakentuu. Näitä kysymyksiä Steiner käsitteli filosofisissa varhaisteoksissaan, väitöskirjassaan Totuus ja tiede sekä filosofisessa pääteoksessaan Vapauden filosofia sekä myöhemmissä, kasvatusta käsittelevissä kirjoituksissaan ja luentosarjoissaan. Kyse on selkeästi tiedostetusta ja perustellusta ihmiskäsityksestä. Steinerpedagogiikan onkin sanottu olevan ainoa kasvatustieteellinen järjestelmä, jolla on selkeä, filosofisesti perusteltu ihmiskäsitys taustallaan. Tätä steinerpedagogiikan ihmiskäsityksen kuvausta voitaisiin kutsua sen eksoteeriseksi (ulkoiseksi) puoleksi.

Rudolf Steiner on myös tarkastellut ihmisen henkis-sielullista olemusta esoteeriselta (sisäiseltä) kannalta. Tämä "henkisen tiedon tie" kuvaa sitä sisäistä kehitystietä, jonka kulkeminen on nykyihmiselle välttämätöntä omakohtaisten kokemusten mahdollistamiseksi henkisen alueella. Tätä varten Steiner perusti Vapaan Hengentieteellisen korkeakoulun,

jonka tarkoituksena on auttaa ihmistä tavoittamaan henkinen itsessään ja maailmassa. Vaikka tämän tien vaikutuksia on vaikea perustella filosofisesti, on sen merkitys ihmisen kehitykselle ymmärrettävissä selkeän ja ennakkoluulottoman ajattelun avulla. Tien kulkeminen on yksilöllisen tahdon asia.

Kirjallisuutta:

Ahlman, Erik: Ihmisen probleemi, johdatus filosofisen antropologian kysymyksiin, WSOY, 1953

Barfield, Owen: Evolution – der Weg des Bewusstseins. Zur Geschichte des Europäischen Denkens, N.F. Weitz Verlag, 1991 (Alkuteos: Saving the Appearances – A Study in idolatry),

Bortoft, Henri: The Wholeness of Nature – Goethe's Way of Science, Lindisfarne Press, 1996

Dahlin, Bo: Den tunga vetenskapen – Lärarstuderandes uppfattningar av naturvetenskap med kontroversen mellan Goethes och Newtons optik som utgångspunkt, Karlstad University studien, 2002:7

Duhem, Pierre. 1969. To save the Phenomena. An essay on the idea of physical theory from Plato to Galileo. Translated from French by E. Doland and C. Maschler. The University of Chicago Press.

Ek, Ove: Luonnonhavainnointi, Havainnointiin perustuva, tutkiva, tietoa tuottava opetusmenetelmä, artikkeli 2002

Kranich, Ernst-Michael: Zu einem neuen Bild von Unterricht und von der Tätigkeit des Lehrers. Teoksessa: Welche Art von Wissen braucht der Lehrer? Kirjoittajina: H. Rumpf ja E-M Kranich, Klett-Cotta, Stuttgart, 2000

Kuhn, Thomas S.: The Structure of Scientific Revolutions, Second enlarged Edition, The University of Chicago Press, 1970

Kuhn, Thomas S.: The Copernican Revolution, Planetary Astronomy in the Development of Western Thought. Modern Library Paperbacks.1957

Laine, Timo: Feuerbach, Scheler, Plessner, tekstejä filosofisen antropologian historiasta, Jyväskylän yliopiston filosofian laitos, 40/1989

Maier, Georg: Gedanken zur Komplementarität, Elemente der Naturwissenschaft, Heft 1/58, Dornach,1993

Martin, Gottfried: General Metaphysics – Its problems and Methods, Unwin LTD, London, 1968. (Original title: Allgemeine Metaphysik)

Niiniluoto, Ilkka: Johdatus tieteenfilosofiaan, Otava, 1980

Niiniluoto, Ilkka: Tieteellinen päättely ja selittäminen, Otava, 1983

Rask, Raimo: On the Phenomena of Rainbows – Goethe's Method of Science, Snellman-korkeakoulu, 1999

Rask, Raimo: Fenomenologia tutkimuksen ja opetuksen lähtökohtana Snellman-korkeakoulussa, Snellman-korkeakoulun julkaisuja, 1/2003

Rauhala, Lauri: Humanistinen psykologia, Yliopistopaino, 1990

Rauhala, Lauri: Psykykinen häiriö ja psykoterapia filosofisen analyysin valossa, Prisma-tietokirjasto, Weilin + Göös, 1974

Seamon, David and Zajonc, Arthur (ed): Goethe's way of Science, A Phenomenology of Nature, State University of New York Press, 1998

Skinnari, Simo: Arvokasvatuksen haaste opettajankoulutuksessa, Kohti eettisiä innovaatioita. Teoksessa: Innovatiivinen yliopisto? (toim.) S. Honkimäki ja H. Jalkanen, Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos, 2000

Skinnari, Simo: Opettajuuden etiikka tulevaisuuden maailmassa, teoksessa Oppiminen ja opettajuus. (toim.) Lehtinen E. ja Hiltunen T., Turun yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, 2001

Skinnari Simo: Pedagoginen rakkaus, PS-kustannus 2004

Seamon, David, Zajonc, Arthur (toim.) Goethe's Way of Science, A Phenomenology of Nature, State University of New York Press, 1998

Snellman, Johan Vilhelm: Akateemisesta opiskelusta (1840), suom. Snellman-korkeakoulun julkaisuja I, 1999

Snellman, Johan Vilhelm: Persoonallisuuden idean spekulatiivisen kehittelyn yritys, Tübingen 1841. Snellman: Teokset, osa II, ss. 299-479. Gummerus 1982

Steiner, Rudolf: Grundlinien einer Erkenntnistheorie der Goetheschen Weltanschauung, 1886, Taschenbuchausgabe 36-45. Tsd. 1984, Rudolf Steiner-Nachlassverwaltung, Dornach

Steiner, Rudolf: Totuus ja tiede, Suomen antroposofinen liitto,

Steiner, Rudolf: Vapauden filosofia, Suomen antroposofinen liitto,

Wilenius, Reijo: Miten käy lasten ja nuorten – Keskustelua ja filosofiaa kasvatuksesta, Dialogia, 2002

Wilenius, Reijo: Mitä on ihminen – Filosofiaa ihmisestä ja inhimillisestä kasvusta, Ateena kustannus, 1999

Von Wright, Georg Henrik: Explanation and Understanding, Cornell University Press, 1971